

Sofiedal 11

En neolitisk kustboplats

Arkeologisk förundersökning
Valbo-Ön 2:8, 11:1
Valbo socken
Gästrikland
2004

Maria Björck

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Rapporter, böcker och mycket annat kan Du köpa i länsmuseets butik, beställa på tfn 026-65 56 35 eller e-post butiken@xlm.se

Länsmuseet Gävleborg
Box 746, 801 28 Gävle
Telefon 026-65 56 00
Fax 026-65 56 29
butiken@xlm.se
www.lansmuseetgavleborg.se

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG

Sofiedal 11

En neolitisk kustboplats

Arkeologisk förundersökning
Valbo-Ön 2:8, 11:1
Valbo socken
Gästrikland
2004

Rapport 2004:13
Maria Björck

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg
Box 746, 801 28 Gävle
Telefon 026-65 56 00
Fax 026-65 56 29

© Länsmuseet Gävleborg 2004

Omslagsbild: Urval av krukskärvor.
Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande 96.0419

ISSN 0281-3181

Kopiering: Länsmuseet Gävleborg 2004

INNEHÅLL

Uppdraget	5
Topografi och fornlämningsmiljö	5
Målsättning och metod	6
Stenåldersboplatsen	6
Bebyggelse lämningen	7
Resultat och tolkning	7
Ben	9
Keramik	11
Sten	12
¹⁴ C-analys.....	12
Fosfatanalys.....	13
Bebyggelse lämningar	13
Diskussion	14
Sammanfattning.....	16
Administrativa uppgifter	17
Referenser	17
 Bilaga Beskrivningar av provrutur.....	 19

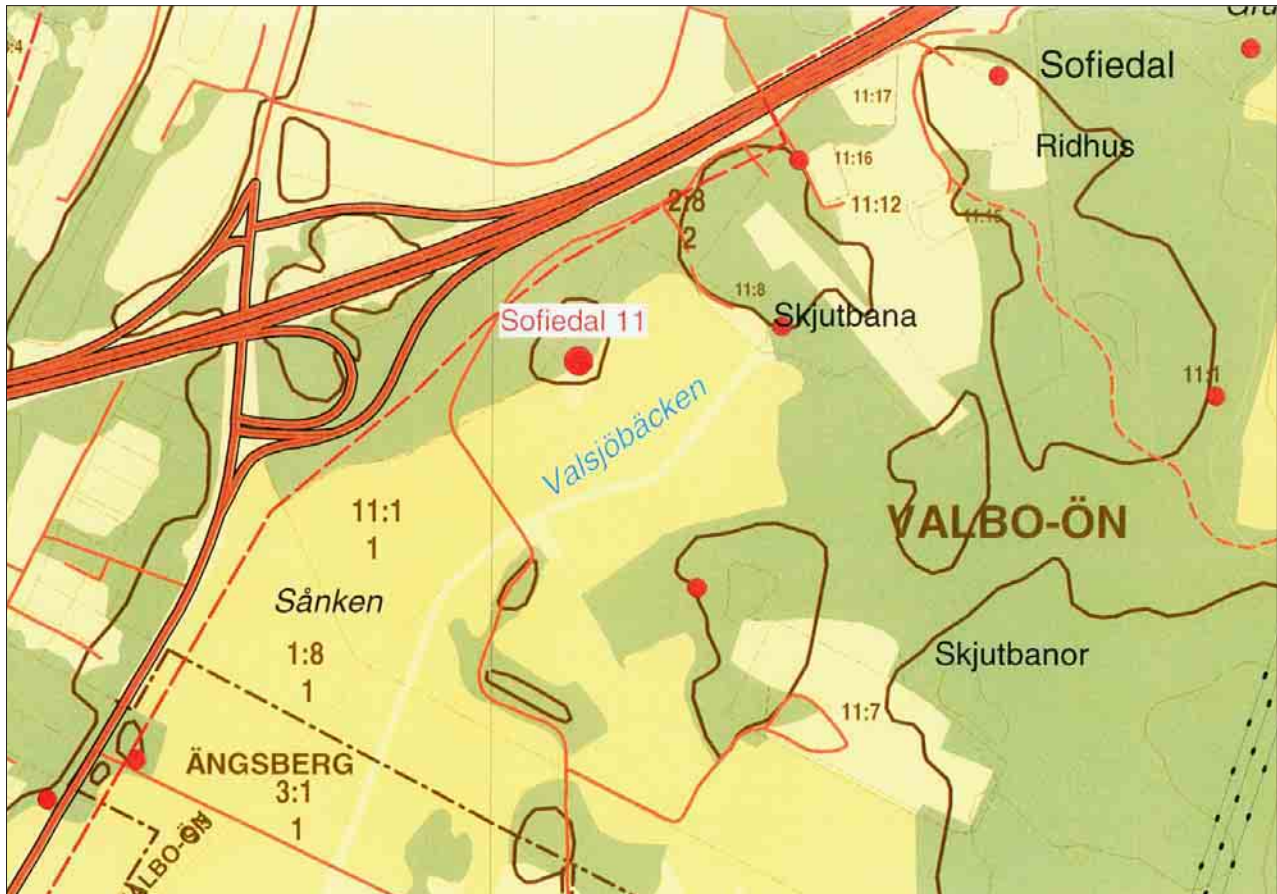

Bild 1. Utdrag ur fastighetskartan 13H4c, med boplatsen Sofiedal 11. Övriga stenåldersboplatser i närområdet är markerade med mindre röda punkter.

UPPDRAGET

Länsmuseet Gävleborg har efter beslut av länsstyrelsen (Dnr 431-5570-04) utfört en arkeologisk förundersökning av den neolitiska kustboplatsen Sofiedal 11, Valbo socken, Gästrikland. På lokalen finns även en sentida bebyggelse lämning som även berördes av förundersökningen. Boplatsen påträffades 1997 inom ramen för en riktad inventering av neolitiska kustboplatser som utfördes under ledning av Niclas Björck vid Länsmuseet Gävleborg (Björck 2000b). Förundersökningen föranleddes av att KF fastigheter ska bygga ut Valbo köpcentrum. Exploateringsområdet ligger strax söder om nuvarande köpcentrum och Riksväg 80.

Undersökningen utfördes under en vecka i augusti 2004. Fält- och rapportansvarig var Maria Björck, antikvarie vid länsmuseet. Den del av rapporten som behandlar ben är skriven av Carina Olson vid Osteologiska forskningslaboratoriet. Katarina Eriksson vid länsmuseet har skrivit om bebyggelse lämningen.

Kostnadsansvarig var KF Fastigheter.

Bild 2. Vy från sydväst över boplatsen Sofiedal 11, foto Maria Björck.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Undersökningsområdet ligger i en utpräglad jordbruksmiljö. Mellan åkerytorna finns emellertid mindre skogspartier, ofta i något mer höglänt terräng. Det är i ett sådant mindre skogsparti som den mellanneolitiska kustboplatsen Sofiedal 11 är belägen. Boplatsen ligger i dag ca 47 meter över havet i en sandig sluttning mot sydväst. Vid tiden för bosättningen var lokalen belägen i yttre delen av en djup vik. Platsen låg på vikens västra sidan och läget har varit idealiskt ur jakt- och fiskesympunkt.

På och i anslutning till boplatsen finns även sentida bebyggelse lämningar, bl.a. hus-, källargrund och en brunn.

Fornlämningssmiljön i Valbo socken präglas främst av lämningar från stenålder och järnålder. I dag finns det ca 70 neolitiska kustboplatser kända i Valbo socken. Samtliga ligger på nivåer 40–55 meter över havet, dvs. det nivåintervall där havet stod under yngre stenåldern. Av dessa är det endast två boplatser där det har gjorts större arkeologiska undersökningar, nämligen Fräkenrönningen (RAÄ 399) och Södra Mårtsbo (RAÄ 397). Det har även gjorts en mindre forskningsundersökning av boplatserna Västeräng i Valbo socken, en av de högst belägna neolitiska lokalerna i Gästrikland, vilket i dag ligger ca 53 meter över havet. Vid undersökningen påträffades grovt magrad keramik som är starkt fragmenterad, ben av säl, redskap i skiffer och flinta. Dateringen 3600–3800 f.Kr. (kal.) visar att lokalen är tidigneolitisk (Björck 2000a). Utöver dessa undersökningar har endast några mindre undersökningar, främst under 1920-, 1930- och 1940-talen utförts. Dessa delundersökningar inskränker till några enstaka schakt eller provgropar, ofta i samband med boplatsernas upptäckt. En av dessa lokaler är Sofiedal 1, RAÄ 105 i Valbo socken. Knut Tinnberg undersökte 1936 ett 25 m² stort område (Tinnberg 1936).

Järnåldersmiljön präglas av gravfält och blästplatser. År 1985 förundersökte Riksantikvarieämbetet både blästugnar och gravar i anslutning till Gavleån (Appelgren & Broberg 1996). Inom exploateringsområdet finns även en blästplats som påträffades i den särskilda utredningen (Björck 2003).

MÅLSÄTTNING OCH METOD

Stenåldersboplatserna

Syftet med förundersökningen var att klargöra boplatsernas utbredning, kulturlagrets och anläggningarnas karaktär samt klargöra förutsättningarna för studier av boplatsernas rumsliga struktur. Förundersökningen syftade också till att ge platsen en preliminär datering eftersom detta är av betydelse för värderingen av lokalens läge och samtida kontext i närområdet. Utifrån denna information skall lokalens vetenskapliga potential bedömas inför en kommande slutundersökning.

Målsättningarna med förundersökningen är följande:

- Att fastställa lokalens ytmässiga och stratigrafiska omfattning.
- Att ge en uppfattning om fyndmängd, fyndsammansättning och anläggningarnas karaktär.
- Att ge en uppfattning om bevaringsförhållanden.
- Att datera lämningarna.

I förundersökningen grävdes 1×1 meter stora provrutor, vilka undersöktes i stick om 0,1 meter. Sanden sållades i såll med en maskstorlek av 4 mm. När det påträffades stora mängder ben byttes maskstorleken till 2 mm i ett försök att se om små ben, t.ex. fiskben riskerade att missas i 4 mm-sällningen. Mycket tid gick åt till att gräva ett antal rutor i botten eftersom lagren var mycket tjocka, 7, 8 och till och med 9 stick i en del fall. För att ge en uppfattning om det fyndförande lagrets tjocklek grävdes flera provrutor ned tills marken var helt steril. Anledningen till att inte samtliga rutor grävdes i botten var att anläggningar påträffades i en del rutor. En fortsatt grävning av dessa rutor hade förstört dessa

anläggningar och därmed möjligheten att förstå kontexter. En annan anledning till att alla rutor inte grävdes i botten var helt enkelt brist på resurser och en därmed sammanhängande prioritering.

Utöver provrutorna gjordes en fosfatkartering i avgränsande syfte. Karteringen bidrog också till att indikera förekomst av aktiviteter som inte framträder i spridningen av fynd. I ett försök att finna en avgränsning mot åkermarken drogs två provschakt i åkerkanten mot skogspartiet där boplatsen ligger.

Bebyggelselämningen

I samband med förundersökningen av den neolitiska boplatsen utfördes också ett mindre arbete kring den bebyggelselämning som låg på området. Syftet med detta var att ge en uppfattning om bebyggelselämningarnas ålder och karaktär.

Dokumentationen utfördes genom kartstudier, samt inmätning med totalstation av en husgrund med spisröse.

RESULTAT OCH TOLKNING

Förundersökningen visade sig var mer komplicerad än väntat, då områden som tidigare ansetts vara oskadade visade sig vara skadade av odling. Genom boplatsen går flera ridvägar, och där finns även en bebyggelselämning med tillhörande odlingsmark och en sandtäkt. Den övre delen av det fyndförande lagret hade varit odlat och var uppblandat med matjord och recent material. Detta störda lager varierar i tjocklek över ytan, allt från 0,1 till 0,4 meter tjockt. I detta jordsandblandade lager kom gropkeramik och brända ben tillsammans med obrända djurben, 1800- och 1900-tals keramik, glas och även slagg. Under detta lager var det sand med uteslutande stenåldersfynd. Trots skadorna var det

Bild 3. Fotografi från en av provrutorna. I bilden framgår hur djupa många rutor blev. Det går även att se det störda lagret och dess djup, foto Maria Björck.

intakta lagret förvånansvärt tjockt. Det varierade mellan 0,2 och 0,5 meter över boplatssytan. De rutor som undersöktes ner till steril mark blev djupa, flera rutor hade ett djup av 0,8–0,9 meter (bild 3). Totalt undersöktes 32 gropar. I flera provrutor påträffades skärvstenskoncentrationer, lagda stenar och rödockrafärgningar vilka var rika på brända ben. Dessa konstruktioner utgör sannolikt delar av anläggningar.

Provrutorna visar att lokalen är ca 2 800 m² stor och nästan hela boplatssytan ligger i skogsmark. I sydost fortsätter boplatssytan ut i åkerkanten, som en smal remsa, och avgränsas av den nivå som utgjorde den dåtida strandlinjen. I norr och nordost avgränsas lokalen av mer höglänt och stenig terräng. Fyndmaterialet upphör helt i detta parti. I nordväst är lokalen kraftigt skadad av en täkt och

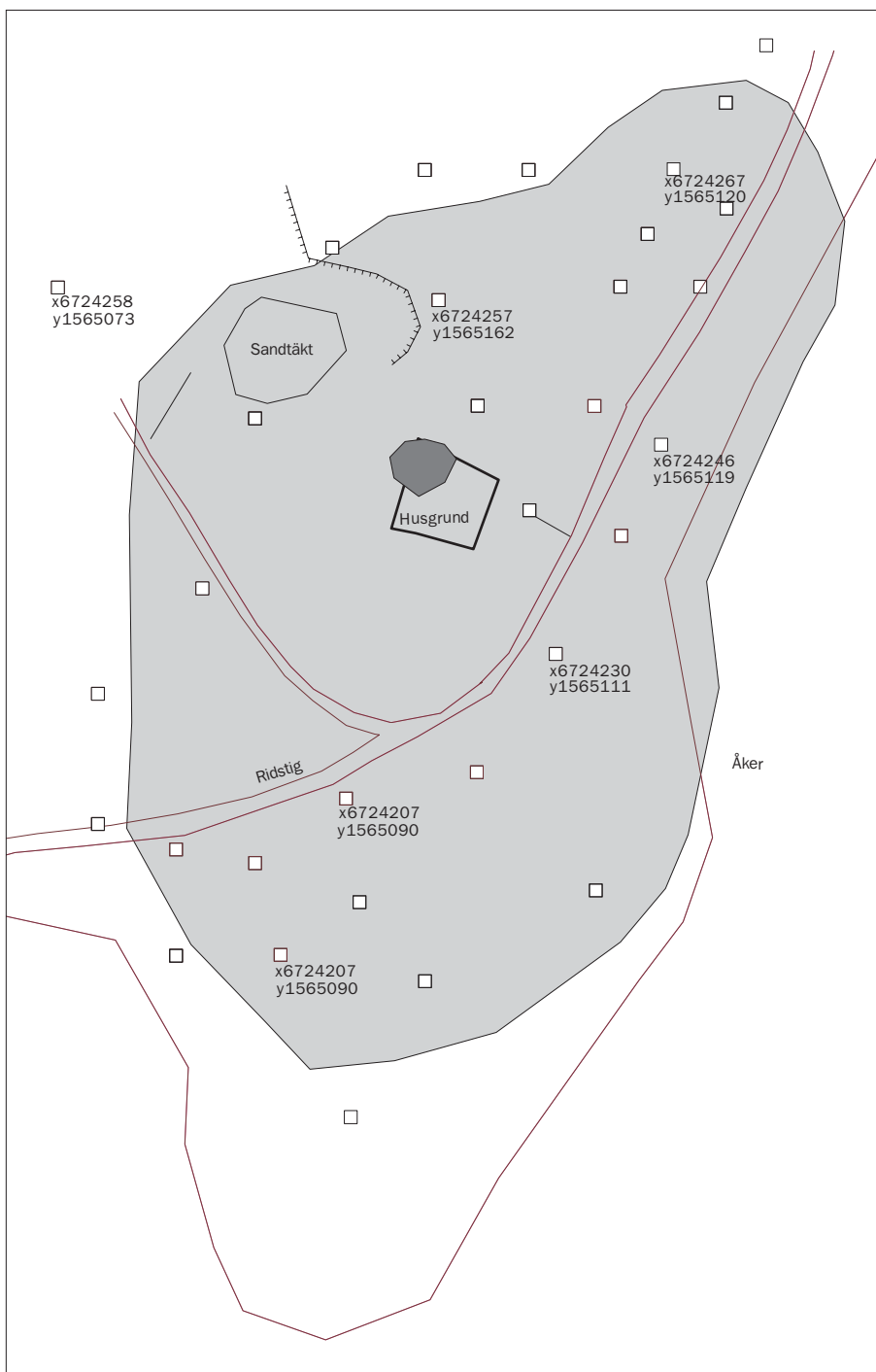

Bild 4. Plan över boplatssytan Sofiedal 11, med dess begränsning inritad.

en ridväg med tillhörande hinder. Sannolikt har lokalen haft större utbredning åt detta väderstreck.

I förundersökningen påträffades i det omrörda lagret enstaka bitar av blästslag och smidesslag, vilket behandlas i förundersökningsrapporten av en blästplats som ligger inom exploateringsområdet (Eriksson 2004).

Ben

Text: Carina Olson

Den totala mängd ben som analyserats i denna förundersökning uppgår till 833 fragment till en vikt av 91,71 gram. Snittvikten per fragment är 0,1 gram. Resultatet av analysen visar att benen fördelar sig i djurklasser enligt nedan:

Djurklass	Antal	%	Vikt i gram	%
Däggdjur	258	31,0	73,73	80,4
Fåglar	4	0,5	0,29	0,3
Fiskar	84	10,0	1,81	2,0
Oidentifierade	487	58,5	15,88	17,3
Summa	833	100,0	91,71	100,0

Bild 5. Tabell över förhållandet mellan antal och procent av det osteologiska materialet.

Bland däggdjuren är 37 % antalsmässigt och 67 % viktmässigt identifierade till art eller grupp av arter. Av de fyra fragment av fåglar som identifierades i materialet tillhör två familjen andfåglar och två är av obestämd art. Identifieringsgraden av fiskarterna ligger på 32 % antalsmässigt och 46 % viktmässigt.

Inga slaktspår har med säkerhet kunnat identifieras bland fragmenten. Fragment med sjukliga förändringar eller bearbetade ben har ej heller hittats. Den anatomiska fördelningen av säl, som är det vanligast förekommande däggdjuret i materialet, visar på en dominans av slaktavfall relaterat till matavfall. Om man utgår från antal fragment blir andelen slaktavfall 72 %, men beräknat på vikt sjunker andelen till 55 %. Orsaken till den något högre andelen slaktavfall beror dels på att de skelettelement som tillhör kategorin slaktavfall är flera i skelettet än de som tillhör kategorin matavfall, men också att de ofta är beständigare p.g.a. en kompaktare benstruktur (t.ex. kranium och yttre extremiteter) än de som tillhör matavfall (t.ex. revben och kotor). Den anatomiska fördelningen av säl visar också att de flesta delar av skelettet finns representerade, vilket tyder på att hela djur slaktats på platsen.

Bland sälarna har endast grönländssäl kunnat identifieras till art. Det är dock högst troligt att vikarsäl även döljer sig i materialet. Övriga däggdjur är bäver och troligen svin, båda arterna representerade med var sitt fragment (ett strålben från bäver och ett litet kraniefragment av det sannolika svinet). De identifierade fiskarterna visar på ett varierat fiske med både söt/bräckvattensfisk (abborre, gädda, karpfisk och simpa), vandringsfisk (sik- och laxfisk) och marina arter (sill och torskfisk). Det ska dock nämnas att siken kan vara av insjöart och stationär, samt att torskfiskfragmenten kan tillhöra lake.

	Antal	Vikt
Däggdjur		
Grönlandssäl	3	0,95
Säl	91	48,23
Bäver	1	0,20
Svin?	1	0,16
Obest art	162	24,19
Fåglar		
Andfåglar	2	0,23
Obest art	2	0,06
Fiskar		
Abborre	4	0,08
Abborrfisk	2	0,04
Gädda	5	0,26
Karpfisk	8	0,30
Simpa	1	0,01
Sik/Laxfisk	3	0,10
Torskfisk	2	0,03
Sill	2	0,02
Obest art	57	0,97
Oidentifierade	487	15,88
Totalt	833	91,71

Bild 6. Artlista över det osteologiska materialet.

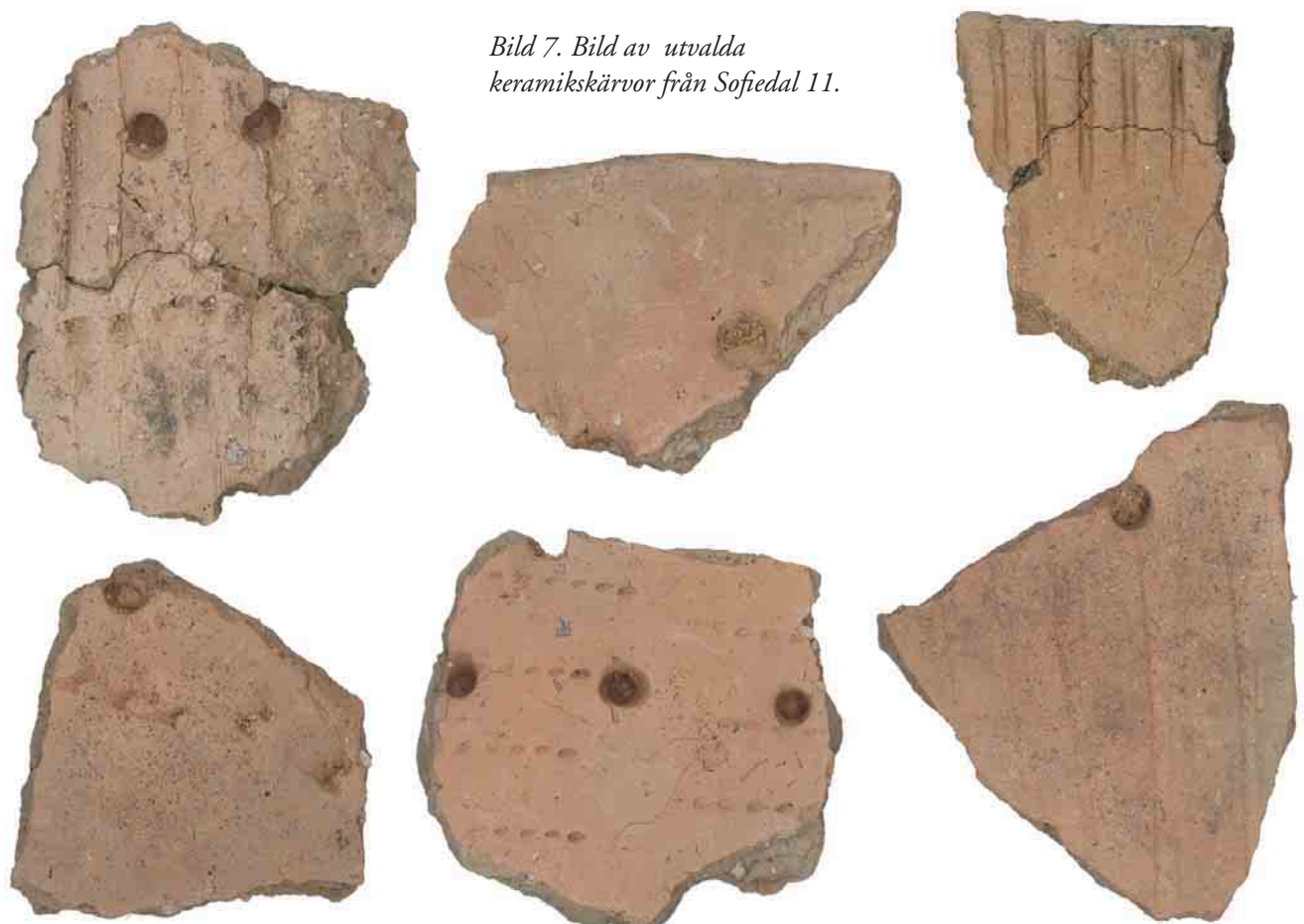

Bild 7. Bild av utvalda keramikskärivor från Sofiedal 11.

Keramik

Keramikmaterialet uppgår till 7 215 gram fördelat på 5 833 skärvor och fragment. Keramiken är av så kallad gropkeramisk typ och har de karakteristiska groparna. Godset är fast och magrat med krossad bergart och sand. Ornamentiken består av heldragna vertikala och korsande linjer och olika intryck av pinne, tand samt enstaka kamintryck. Keramiken är dåligt bränd vilket har resulterat i att nästan alla skärvor är mer eller mindre spjälkade. Keramiken kan typologiskt bestämmas till horisont III. Detta ger en datering till perioden 4600–4300 BP, dvs. 3400–3000 f.Kr. (Björck 2004:7).

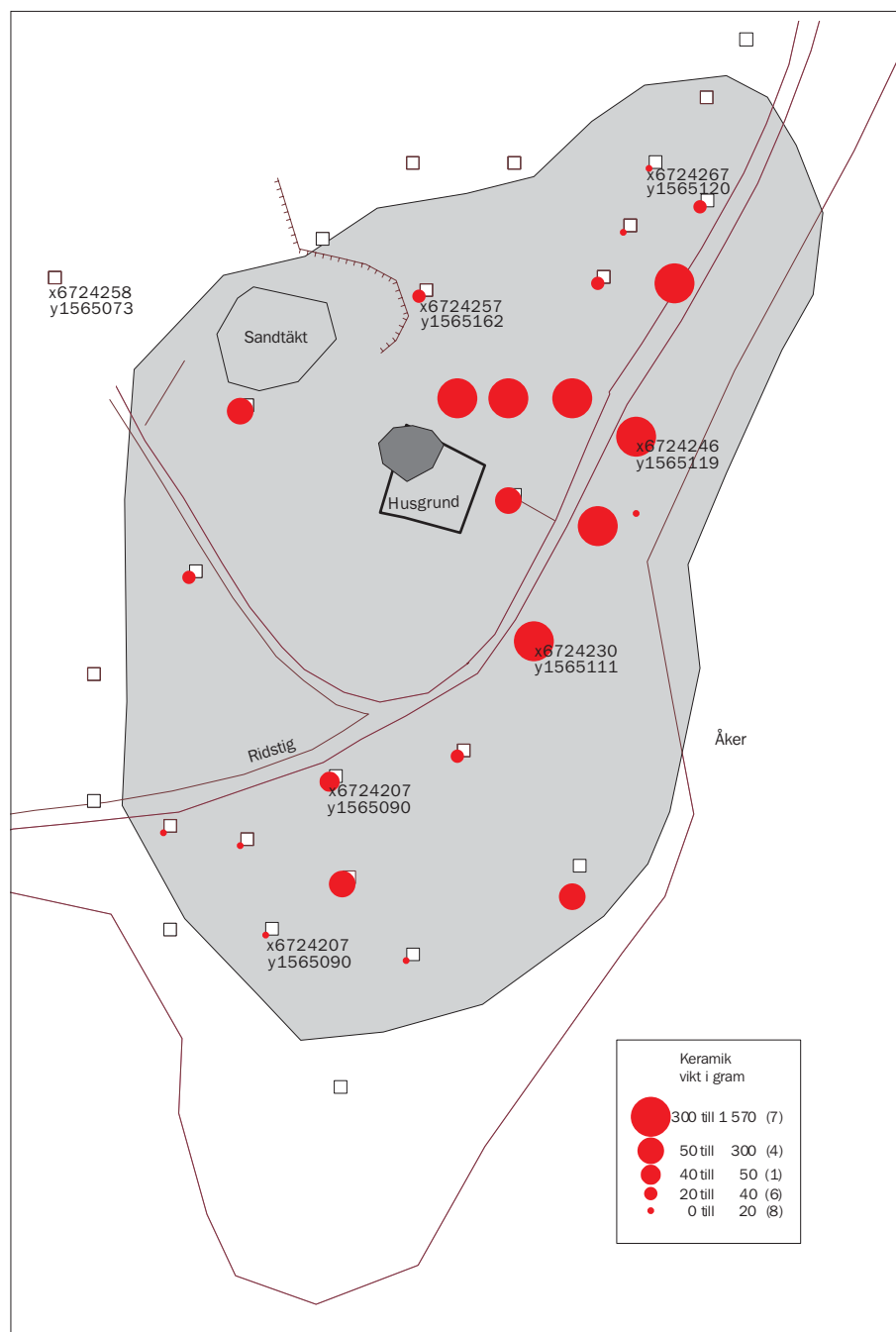

Bild 8. Plan över boplatsen med spridningen av keramiken.

Bild 9. De två stenstavarna av skiffer.

Sten

Stenmaterialet är förvånansvärt litet och uppgår till 212,5 gram fördelat på 22 fragment och splitter. Materialet består av några enstaka fragment och splitter av kvarts, två fragment till en skifferpilspets och två avslag av flinta. Det finns även en del till en slipsten i sandsten, ett litet bryne i grönsten och två stavar i skiffer. Stavarna (Fnr 401–402) är 3,9 cm respektive 3,0 cm långa, diametern är 0,4 respektive 0,6 cm. Båda stavarna är rundade och något vässade i båda ändarna. Stavarnas funktion är okänd. Det bör poängteras att de påträffades i ett omrört lager och de liknar skrivpennor till griffeltavlor. Vanligen är dock skrivpennorna längre och något tjockare. Det går emellertid inte att utesluta att det är griffelpennor.

I flertalet rutor fanns skärvsten, spritt eller i koncentrationer. Koncentrationerna hör sannolikt samman med anläggningar.

¹⁴C-analys

Det har gjorts en ¹⁴C-datering av en skärva med matskorpa på Ångströmlaboratoriet i Uppsala. Skärvan är bergartsmagrad och ornerad med en grop. Skärvan daterades till 4345±45 BP och har ett 13 sigma-värde av -26 (Ua-23103). Det kalibrerade värdet hamnar på 3000 f.Kr. med en säkerhet av 68,2 %. Detta gör att dateringen ligger i senare delen av det intervall som indikerades av den typologiska dateringen. Dateringen blev något yngre än väntat, med hänsyn taget till nivå över havet. Detta kan emellertid bero på att boplatsen inte upphörde vid åkerkanten utan fortsatte ut i nämnda åker. Vid en slutundersökning bör fler ¹⁴C-dateringar göra för att klargöra boplatsens varaktighet, och då gärna på hasselskal.

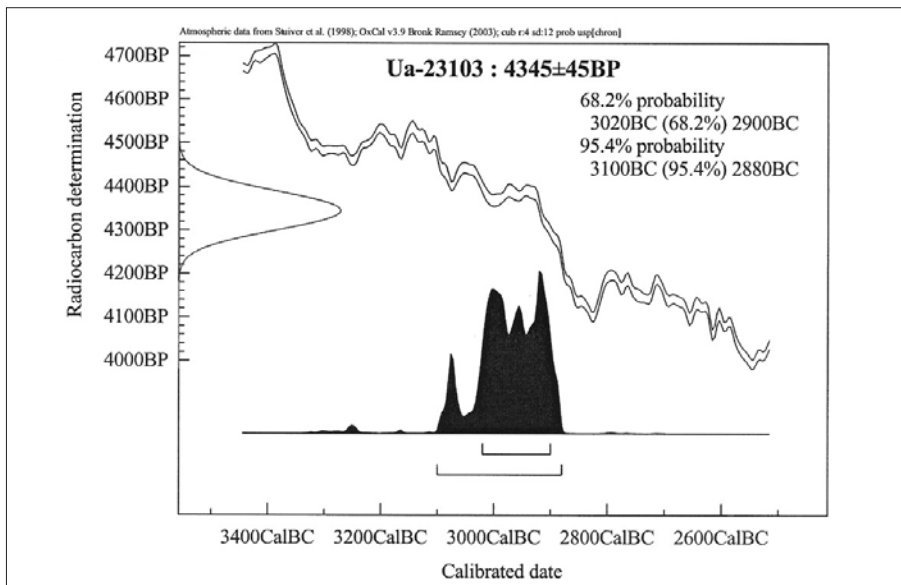

Bild 10. Det kalibrerade värdet från lokalen.

Fosfatanalys

Fosfatanalysen är gjord av Gotlands Fornsal. Fosfatprover togs i samtliga grävda rutor i nedre delen av stick 1. Fosfatgraden varierar mellan 40 och 405. Riktigt höga värdena kring 1 000 fosfatgrader eller mer uteblev helt. Sådana är annars inte ovanliga på denna typ av lokaler. Det är svårt att utifrån resultatet av fosfatanalysen tolka platsens struktur. Förhöjda värden finns i så väl fyndförande som fyndtomma rutor. Detta kan bero på de sentida skadorna på platsen. Resultatet från analysen presenteras i rutbeskrivningarna i bilaga.

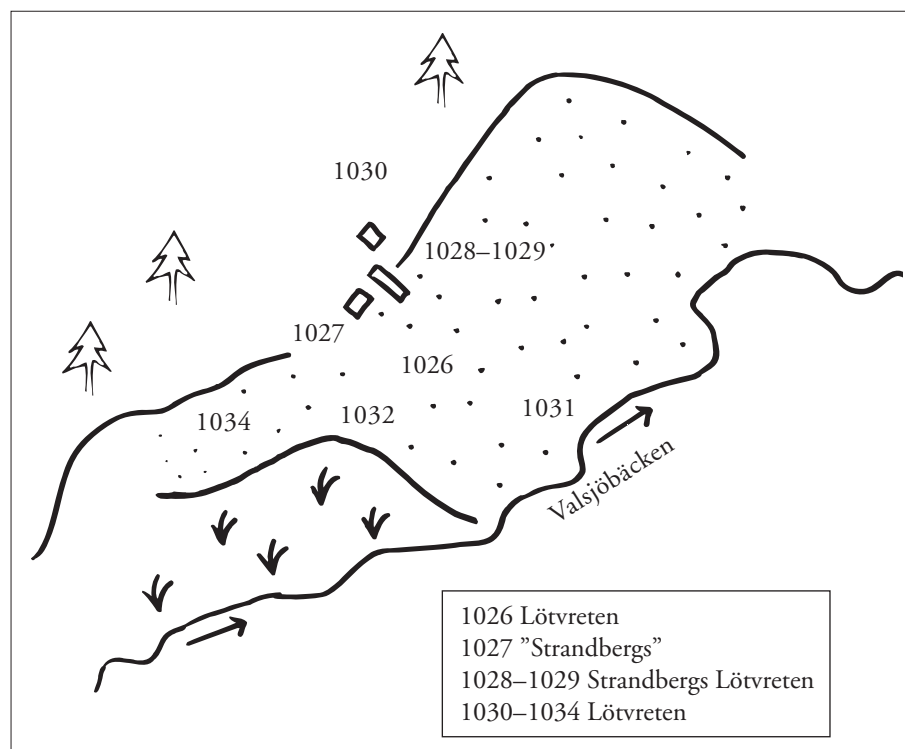

Bild 11. Karta från Laga skifte år 1858 (V54-60:6).

Bebyggelse lämningar

Text: Katarina Eriksson

I förundersökningsområdets nordvästra del, norr om stigen, iaktogs en husgrund med spisröse. I markytan och i provrutorna påträffades rikligt med tegel, glas, yngre rödgoods och porslin. I en provruta i områdets sydvästra del påträffades också syllan till ett hus. Fornlämningsskarta anger endast "källargrund" och "gropar" på platsen.

De historiska kartorna visar att lämningarna är rester av en backstuga lydande under Mackmyra bruk. Tre byggnader har funnits i området. Endast ett av husen förefaller av lämningarna att döma ha varit bostadshus. På en karta över åker- och ängsdelning av år 1760 finns endast markeringen "backstuga" på platsen. Hemägokartan fastställd år 1803 visar tre byggnader (bild 10 och 11). Ett, bostadshuset, ligger norr om stigen och de andra i vinkel söder därom. Samma markering finns på laga skifteskarta av år 1858. Då kallades bebyggelsen "Strandbergs". Den tillhörde då hemmanet B inom bynheten och ägdes av "brukspatronen och riddaren W. Elfbrink" vid Mackmyra bruk. Vretarna söder om husen kallades på 1760 års karta "Kolhedsvretarna" och ligger på sandmyllebotten. Hundra år senare kallades området "Lötvreten" (V54-60:3, 5, 6).

En besökare, Rolf Olsson, bosatt och uppvuxen i Valbo, berättade att hans

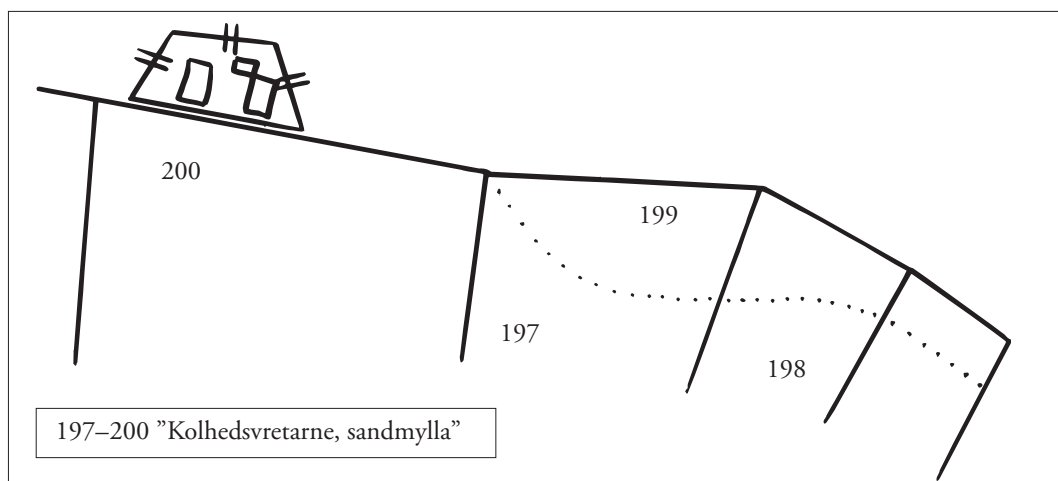

Bild 12. Storskifteskarta på inägor, 1803 (V54-60:5).

äldre bror som i dag är 77 år gammal kom ihåg att det hade bott en kvinna som kallades "Kvast-Annalisa" i stugan. Hon tillverkade kvastar och sålde dem inne i Gävle. Han trodde att stugan stått övergiven sedan 1930-talet. På ekonomiska kartan av år 1956 finns inga byggnader på platsen.

DISKUSSION

Sofiedal 11 har ovanligt tjockt fyndförande lager för att vara en neolitisk kustboplats (gropkeramisk). Kulturlagret brukar vanligen ha en tjocklek av 0,2–0,3 meter, t.ex. Fräkenrönningen RAÄ 399 i Valbo socken, Gästrikland eller Högmossen RAÄ 85, Tierps socken, Uppland (Björck 1998:66; 2004). På Vedmoraboplatsen RAÄ 145 Enångers socken, Hälsingland var det fyndförande lagret endast 0,1 meter, på några mindre ytor var det fyndförande lagret 0,2 meter

Bild 13. Bild av lagda stenar från en av provrutorna, foto Maria Björck.

(Björck & Björck 1999:8). På samtliga nämnda lokaler gäller att anläggningarna i vissa fall gick djupare än kulturlagret.

Trots att lokalen är skadad av odling etc. har den hög arkeologisk potential. Det fyndförande lagret är djupt och under det omrörda jordblandade lagret som varierar i tjocklek finns minst ett 0,2–0,4 meter tjockt kulturlager. Detta lager är fyndrikt och innehåller anläggningar så som ockrafärgningar som är rika på brända ben, skärvtenskonzentrationer som kan utgöra härदार och även kokgropar. Det finns även lagda stenar vilka sannolikt hör till större konstruktioner (bild 13). I botten på en ruta fanns flera skärvor inkilade mellan några stenar. Är detta en indikation på att keramik blivit offerad? (bild 14).

Fyndmaterialet är rikt när det gäller både brända ben och keramik. Som väntat har inga obrända ben påträffats, men bevaringsförhållandena för brända ben är goda. Stenmaterialet är mer spartanskt, enstaka kvartsfragment, ett avslag i flinta och lite skiffer. Det är förvånande att så lite kvarts påträffats, möjligen kan det bero på att endast en bråkdel av området har undersökts. Slumpen kan ha gjort att ingen ruta berörde någon slagplats, eller någon depositionsplats för stenmaterial.

Utifrån fyndbilden, uppskattas fyndmängden vid en slutundersökning till minst 200–250 kg keramik och 15–20 kg brända ben. Mängden sten går inte att uppskatta från det ringa material som kom vid förundersökningen. Dessa angivna uppgifter är ungefärliga och kan naturligtvis avvika kraftigt, beroende av länsstyrelsens önskade ambitionsnivå och vilken metod som används vid en slutundersökning. Den metod som uppskattningen av fyndmängd bygger på är att större sammanhängande ytor undersöks. En del institutioner gräver kvartsmeter stora rutor i slutundersökningen och undersöker mindre ytor om 10–20 kvadratmeter självklart blir det mindre fyndmaterial med en sådan metod. Mängden fynd är inte det största problemet med denna metod utan det är istället den bristande förståelsen för fyndsammanhangen som den leder till.

Mängden fynd och att det finns anläggningar talar för att lokalen lämpar sig väl för studie av intern organisation, d.v.s. hur människorna valt att disponera

Bild 14. Mellan några stenar var stora skärvor inkilade (se beskrivning av provrutor x6724246 y1565119), foto Maria Björck.

sin boplat. Lokalen kan även sättas in i ett större bosättningsmönster då Gästrikland är välinventerat på neolitiska kustboplatser (Björck 2000b).

Bebyggelselämningen lämpar sig för studier av olika typer av byggmaterial under olika perioder, t.ex. har man använt sig av dyrt tegel i spismuren till en backstuga? Bebyggelselämningen ligger i en sluten miljö till skillnad från de lämningar som påträffas inne i Gävle. Den keramik som påträffas kan användas som referensmaterial till Gävlekeramiken.

SAMMANFATTNING

KF fastigheter planerar att bygga ut Valbo köpcentrum strax söder om Riksväg 80. Inom exploateringsområdet berörs bl.a. den neolitiska kustboplaten Sofiedal 11 och en bebyggelselämning. Läns museet Gävleborg har gjort en arkeologisk förundersökning av boplaten och av bebyggelselämningen.

Boplaten är ca 2800 m² stor, nästan hela lokalen ligger i skogsmark, en smal remsa går även ut i den angränsande åkermarken i sydost. Boplaten är skadad av flera ridvägar, en sandtäkt och av bebyggelselämningen med tillhörande odlingsmark. Den övre delen av det fyndförande lagret har varit odlat och är uppblandat med matjord och recent material. Detta störda lager varierar i tjocklek över ytan, allt från 0,1 till 0,4 meter. Under detta lager, fanns sand med uteslutande stenåldersfynd. Trots skadorna var det intakta lagret förvånansvärt tjockt och varierar mellan 0,2 och 0,5 meter över boplatsytan.

Benmaterialet är uteslutande bränt och uppgår till 91,71 g fördelat på 833 fragment. Benmaterialet domineras helt av säl (grönlandssäl). De övriga arterna som har kunnat identifieras är bäver, svin?, andfågel, abborre, gädda, karpfisk, simpa, laxfisk, torsk och sill.

Keramikmaterialet uppgår till 7,2 kg och består uteslutande av fast gods som är magrat med krossad bergart och sand. Ornamentiken har de karakteristiska groparna, övriga ornament är heldragna vertikala och korsande linjer och olika intryck av pinne, tand samt enstaka kamintryck.

Stenmaterialet är förvånansvärt litet och består av några enstaka fragment och splinter av kvarts, två fragment till en skifferpilspets och två avslag av flinta. Det finns även en del till en slipsten i sandsten.

Trots att lokalen är skadad av t.ex. odling och ridstigar har den hög arkeologisk potential, då det fyndförande lagret är djupt. Under det omrörda matjordslagret finns ett 0,2–0,4 meter tjockt intakt lager som är fyndrikt och innehåller anläggningar som ockrafärgningar, skärvstenskoncentrationer och lagda stenar tillhörande större konstruktioner. Sofiedal 11 har ¹⁴C-daterats till 3000 f.Kr. genom en matskorpa på keramik.

De historiska kartorna över bebyggelselämningen visar att lämningarna är rester av en backstuga lydande under Mackmyra bruk. Tre byggnader har funnits i området. På en karta över åker- och ängsdelning av år 1760 finns endast markeringen ”backstuga” på platsen. Hemägokartan fastställd år 1803 visar tre byggnader ägda av ”brukspatronen och riddaren W. Elfbrink” vid Mackmyra bruk. Vretarna söder om husen kallades på 1760 års karta ”Kolhedsvretarna” och ligger på sandmyllebotten. Hundra år senare kallades området ”Lötvreten”.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens beslut: 431-5570-04
Lägesangivelse: Valbo-Ön 2:8, 11:1, Valbo sn, Gästrikland
Koordinater: x6724249, y1565105
Koordinatsystem: RT38
Fältarbetstid: 9/8–13/8 2004
Fältarbetstimmar: 200
Projektledare: Maria Björck
Arkeologisk personal: Katarina Eriksson, Ove Swahn, Kerstin Westrin och Johan Ågren
Fynd: Gropkeramik, brända ben och slagen sten förvaras hos Länsmuseet Gävleborg i väntan på fyndfördelning.
Fyndförteckning: Finns på CD-rom hos Länsmuseet Gävleborg

REFERENSER

Tryckta källor

- Appelgren, K. och Broberg A. 1996. *Gravar och ugnar vid Gavleån*, Gästrikland, Valbo socken, Sveden 1:107, Åsbyggeby 8:2 och Tolvforsskogen 2:1 RAÄ 13, 29, 35–37, 97–98. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar. UV Stockholm, Rapport 1996:130. Stockholm.
- Björck, N. 1998. *Fräkenrönnningen – en ”by” för 5000 år sedan*. En gropkeramisk boplatz, RAÄ 399, Valbo socken, Gästrikland. Rapport Länsmuseet Gävleborg 1998:14. Gävle.
- Björck N. 2000a. *Västeräng – En tidigneolitisk boplatz i södra Norrland*. Arkeologisk undersökning Valbo socken, Gästrikland, 2000. Research reports 3/2000. Södertörns högskola. Stockholm.
- Björck, N. 2000b. *Projektet ”yngre stenålderns kustboplatser” – Inventering av neolitiska kustboplatser 1995–1998*. Rapport – Länsmuseet Gävleborg 2000: 15. Gävle.
- Björck, N. 2004. *Högmosse – en neolitisk kustboplatz*. Arkeologisk förundersökning, väg E4, Uppland, Tierps socken, Mehede 2:82, RAÄ 85. UV Gal Rapport 2004:1
- Björck, M och Björck, N. 1999. *Vedmora en gropkeramisk boplatz*. Arkeologisk undersökning RAÄ 145, Enångers socken, Hälsingland 1996. Rapport Länsmuseet Gävleborg 1999:02. Gävle.
- Björck, M. 2003. *Valbo köpcentrum södra delen*. Arkeologisk utredning, Valbo socken, Gästrikland 2003. Slutredovisning Länsmuseet Gävleborg 2003–1130/320.
- Eriksson, K. 2004. *Blästbruk och smide vid Valsjöbäcken*. Rapport Länsmuseet Gävleborg 2004:12.
- Tinnberg, K. 1936. *Rapport rörande utgrävning av stenåldersboplatzen vid Sofiedal i Valbo socken*. Gävle. (ATA dnr 4664/36).

Otryckta källor

Akter i Lantmäteriverkets forskningsarkiv: Kartor, Ön, Valbo socken, V 54-60: 3, 5, 6.

BESKRIVNINGAR AV PROVRUTOR

x6724246 y1565119

Ett 0,1 m tjockt omrört lager, under detta ett blekjordslager.

Stick 1. Gul sand innehållande gropkeramik. En del av keramiken är svagt rödfärgad. Del till skifferpilspets och kvarts.

Stick 2. Gul sand, innehållande rikligt med gropkeramik och 1 liter skärvsten.

Stick 3. Gul sand, en 0,2 m stor sten i rutans mitt. Stenen gick ner genom hela stick 3 där den borttogs. Mycket gropkeramik och ett kvartsavslag.

Stick 4. Sanden sållades i 2 mm såll pga. mycket ben. Det kom även mycket gropkeramik och en del till en skifferpilspets.

Stick 5. Gul sand, koncentration av stenar och skärvstenar. I denna koncentration var större keramikskärvor inkilade mellan stenarna och utgjorde någon *form av anläggning* (offrad keramik?).

Stick 6. Stenkoncentrationen fortsatte med inkilad keramik, 1 liter skärvsten.

Stick 7. Gul sand, koncentration av keramik kring stenarna. Rutan är inte grävd i botten.

Fosfatprov: 178 fosfatgrader, spottest IV.

x6724271 y1565124

Stick 1. Stenig ruta, ligger uppe på krönet av sluttningen, ej omrört lager. Marken steril.

Fosfatprov: 49 fosfatgrader, spottest III.

x6724214 y1565088

Omblandat jordlager innehållande några fragment gropkeramik och recent material som t.ex. slagg, yngre rödgods och tegel.

Stick 1. Rödgul sand, i övre delen av sticket smidesslagg, tegel och några fragment gropkeramik.

Fosfatprov: 52 fosfatgrader, spottest III.

x6724207 y1565082

Under torven ett 0,2 meter tjockt matjordslager.

Stick 1. Gul sand, innehållande några slaggbitar.

Stick 2. Gulvit sand, innehållande ett gropkeramikfragment i den nedre delen av sticket.

Stick 3. Gulvit sand, innehållande ett litet gropkeramikfragment i den övre delen av sticket.

Fosfatprov: 40 fosfatgrader, spottest III.

x6724230 y1565111

Under torven ett 0,15–0,17 m tjockt matjordslager uppblandat med sand, innehållande recent material.

Stick 1. Gul sand, innehållande gropkeramik, ett kvartsfragment och ben.

Stick 2. Gul sand, innehållande mycket gropkeramik och ben.

Stick 3. Gul sand, ett kvartsfragment, innehållande mycket gropkeramik och mycket ben (sållat i 2 mm såll).

Stick 4. Gul sand, innehållande rikligt med gropkeramik, ben och flinta. I botten av sticket finns en större sten, vilken kan *utgöra en anläggning*, rutan är därför inte grävd i botten.

Från rutan har en skärva med matskorpa, daterats till 4345 BP.

Fosfatprov: 232 fosfatgrader, spotttest V.

x6724211 y1565114

Först ett 0,35–0,4 meter tjockt jordigt lager innehållande recent material.

Stick 1. Blekjord saknas, gul sand något omrört lager, innehållande lite gropkeramik.

Stick 2. Den övre delen är delvis omrört, under detta lager gul sand innehållande gropkeramik, ett kvartssplitter och 0,2 liter skärvsten.

Stick 3. Gul sand, gropkeramik, 0,5 liter skärvsten.

Stick 4. Gul sand, keramiken avtar i botten av sticket.

Stick 5. Gul sand, gropkeramik endast i första sällningen.

Fosfatprov: 156 fosfatgrader, spotttest V.

x6724221 y1565105

Under torven finns ett 0,03–0,1 m tjockt matjordslager innehållande tegel och annat recent material.

Stick 1. Gul sand innehållande gropkeramik och ben, i rutans södra del finns ett antal stenar, *anläggning?*

Stick 2. Gul sand, några fragment gropkeramik i den övre delen av sticket.

Fosfatprov: 132 fosfatgrader, spotttest V.

x6724219 y1565095

Under torven finns ett 0,03–0,05 m tjockt matjordslager, under matjorden kommer ett kompakt lager med tegel, därefter ett 0,05–0,06, tjockt blekjordslager.

Stick 1. Gul sand innehållande gropkeramik och tegel.

Stick 2. Gul sand innehållande lite gropkeramik och tegel.

Stick 3. Gul sand innehållande gropkeramik och tegel.

Stick 4. Gul sand innehållande gropkeramik och tegel.

Stick 5. Gul sand innehållande lite gropkeramik. Anledningen till att tegel påträffats på djupet sannolikt är att tegel dragits ned av en större rot. Rutan är inte grävd i botten då det kommer *större stenar, anläggning?*

Fosfatprov: 95 fosfatgrader, spotttest IV.

x6724227 y1565076

Under torven ett 0,04 meter tjockt sandblandat matjordslager.

Stick 1. Gul sand, sterilt.

Fosfatprov: 55 fosfatgrader, spotttest III

x6724217 y1565076

Överst ett 0,1 meter tjockt matjordslager med ett fragment gropkeramik.

Stick 1. Gul sand, sterilt.

x6724248 y1565088

Stick 1. Jordblandat sandlager innehållande recent material, gropkeramik och brända ben.

Stick 2. Jordblandat sandlager innehållande recent materia, gropkeramik och 0,5 liter skärvsten.

Stick 3. Några små fragment gropkeramik. I botten av sticket är det fyndtomt.

Fosfatprov: 140 fosfatgrader, spotttest V.

x6724262 y1565118

Stick 1. Något jordblandad sand, stenig ruta, innehållande 5 liter skärvsten och recent material.

Stick 2. Gulbrun sand, i ena hörnet av rutan är sanden rödgul, i denna färgning kom fragment av gropkeramik, enstaka ben, tre kvartsfragment och 3 liter skärvsten. Rutan ej grävd i botten, då färgningen kan utgöra en *anläggning*.

Fosfatprov: 92 fosfatgrader, spotttest IV.

x6724267 y1565109

Stick 1. Stenig ruta, innehållande recent material, sedan gul steril sand.

Fosfatprov: 176 fosfatgrader, spotttest V.

x6724258 y1565073

Stick 1. Gråbrun sandjord, innehållande några fragment gropkeramik, kvartsfragment, 0,5 liter skärvsten och recent material.

Stick 2. Gråbrun sand, innehållande lite gropkeramik, ben och 0,5 liter skärvsten. I botten av sticket gul steril sand.

Fosfatprov: 73 fosfatgrader, spotttest III.

x6724264 y1565124

Stick 1. Marken störd, innehållande tegel, slagg, två skärvor gropkeramik och 2 liter skärvsten.

Stick 2. Lite keramik, 3 liter skärvsten.

Fosfatprov: 78 fosfatgrader, spotttest III.

x6724249 y1565114

Stick 1. Sandblandat jordlager innehållande gropkeramik och recent material.

Stick 2. Sandblandat jordlager innehållande gropkeramik och recent material.

Stick 3. Sandblandat jordlager innehållande gropkeramik och två stavar i skiffer.

Stick 4. Sandblandat jordlager innehållande gropkeramik, recent material och 0,5 liter skärvsten.

Stick 5. Gul sand, gropkeramik och 0,5 liter skärvsten.

Stick 6. Gul sand och gropkeramik.

Stick 7. Gul sand och gropkeramik.

Stick 8. Rödbrun sand innehållande gropkeramik.

Stick 9. Rödbrun sand innehållande gropkeramik i övre delen av sticket.

Fosfatprov: 218 fosfatgrader, spotttest V.

x6724239 y1565116

Överst ett matjordslager med recent material, sedan ett blekjordslager.

Stick 1. Rödgul sand innehållande rikligt med gropkeramik, 2 ben och 2 liter skärvsten.

Stick 2. Rödgul sand innehållande rikligt med gropkeramik och ben. I ena hörnet av rutan fanns *en anläggning i form av en koncentration av skärvsten*.

Stick 3. Rödgul sand. I skärvstenskoncentrationen kom rikligt med gropkeramik och några ben, totalt 2 liter skärvsten.

Stick 4. Rödgul sand, innehållande gropkeramik och ben. I slutet av sticket gul sand, vilken var steril.

Fosfatprov: 232 fosfatgrader, spotttest V.

x6724261 y1565094

Stick 1. Stenig ruta, stenen förefaller till viss del vara påfört, rutan ligger vid en sandtäkt. Sannolikt är stenen urplockad ur den täktade sanden. Rutan innehåller recent material.

Fosfatprov: 194 fosfatgrader, spotttest V.

x6724241 y1565109

Stick 1. Omrört lager. Sandblandat matjordslager innehållande lite gropkeramik och recent material, som t.ex. yngre rödgods.

Stick 2. Omrört lager. Sandblandat matjordslager innehållande gropkeramik och recent material som t.ex. yngre rödgods och slagg.

Stick 3. Ej lika omrört lager. Sandblandat matjordslager innehållande gropkeramik och recent material som t.ex. yngre rödgods och slagg. I botten av sticket är sanden inte omrörd med matjord.

Stick 4. Brungul sand innehållande gropkeramik och 0,2 liter skärvsten.

Stick 5. Rödgul sand innehållande gropkeramik och 0,2 liter skärvsten, dock inte lika mycket gropkeramik som tidigare stick, fynden upphör helt i botten av sticket.

Stick 6. Rödgul sand innehållande två fragment gropkeramik, fynden upphör helt i botten av sticket.

Fosfatprov: 168 fosfatgrader, spotttest IV.

x6724258 y1565116

Stick 1. Sandblandad jord, innehållande gropkeramik, 10 liter skärvsten och recent material.

Stick 2. Gulbrun sand, gropkeramiken avtar i botten av sticket, totalt 5 liter skärvsten.

Fosfatprov: 139 fosfatgrader, spotttest V.

x6724257 y1565102

Rutan ligger nära tåkten.

Stick 1. Omrört lager innehållande gropkeramik och recent material, ej grävd i botten.

Fosfatprov: 405 fosfatgrader, spotttest V.

x6724258 y1565122

Rutan ej störd.

Stick 1. Rödbrun sand, rikligt med gropkeramik och ett kvartsavslag

Stick 2. Rödbrun sand, rikligt med gropkeramik

Stick 3. Gul sand, lite gropkeramik och 0,5 liter skärvsten, rutan är inte grävd i botten då den ligger vid en ridstig, risk för olyckor.

Fosfatprov: 121 fosfatgrader, spotttest V

x6724215 y1565082

Matjordslager innehållande tegel och slagg.

Stick 1. Gul sand, innehållande gropkeramik och ben. Rutan ej grävd i botten.

x6724207 y1565090

Stick 1. Sandblandad matjordslager innehållande gropkeramik och recent material. Hela rutan är störd.

x6724211 y1565096

- Stick 1. Omrört lager med lite gropkeramik.
- Stick 2. Omrört lager med lite gropkeramik.
- Stick 3. Gul sand med lite gropkeramik, rutan ej grävd i botten.

x6724249 y1565105

- Stick 1. Sandblandat matjordslager innehållande gropkeramik och recent material.
- Stick 2. Sandblandat matjordslager innehållande gropkeramik, ett kvartsavslag och recent material.
- Stick 3. Ej lika omrört lager. Sandblandat matjordslager innehållande gropkeramik, ett avslag av flinta och recent material. I botten av sticket avtar matjorden.
- Stick 4. Gulbrun sand innehållande gropkeramik, lite stenavslag, sterilt i botten av sticket.

x6724267 y1565120

- Rutan ej omrörd.
- Stick 1. Stenig ruta, innehållande några fragment gropkeramik och 2 liter skärvsten i den gulröda sanden. Rutan ej grävd i botten.

x6724235 y1565084

- Stick 1. Omrört lager, lite gropkeramik och del av slipsten av sandsten. Rutan ej grävd i botten.

x6724205 y1565101

- Stick 1. Omrört lager innehållande 2 fragment gropkeramik. Rutan ej grävd i botten.

x6724279 y1565124

- Stick 1. Stenigt och fyndtomt.

x6724267 y1565101

- Stick 1. Stenigt och fyndtomt.

x6724195 y1565095

- Stick 1. Gul sand, fyndtomt.

Södra Strandgatan 20, Box 746, 801 28 Gävle
Tfn 026-65 56 00 www.lansmuseetgavleborg.se